Danska Judars flykt till Sverige

I oktober 1943 flydde nästan alla danska judar till Sverige. Hur var det möjligt? I alla andra av Tyskland ockuperade länder drabbades den judiska befolkningen hårt. I de flesta av dessa länder dödades hundratusentals judar, i Sovjetunionen och Polen miljoner.

Tusentals judar gömde sig dagarna efter den 1 oktober i och runt Köpenhamn där huvuddelen av judarna bodde. Det gällde att komma över till Sverige så fort som möjligt. Med järnvägsfärjorna kunde de inte åka. Färjorna var hårt bevakade. Alla privata båtar var förbjudna. Återstod fiskarnas båtar och lastfartyg.

Judar i Sverige Historik

Uppförd 1903
Arkitekt John Smedberg

Synagogan i Malmö

Av Danmarks 7 800 judar (varav 1 500 var flyktingar från Tyskland och 1 300 var halvjudar) lyckades 7 220, samt 686 icke-judiska makar till dem, fly över Öresund med hjälp av både svenskar och danskar i en av de största enskilda aktionerna mot nazisternas judeutrotningar under andra världskriget.

"Danmarks plats" i Jerusalem. Minnestavla med text på danska, svenska och engelska. Texten lyder: "I oktober 1943 utfordrade det danska folket och motståndsrörelsen den nazistiska ockupationen av deras land, för att rädda sina judiska landsmän. I löpet av tio nätter fördes nästan alla danska judar - över sju tusen människor - i fiskebåtar och andra småbåtar, över Öresund till säkerhet i Sverige. Danskt mod och svensk gästfrihet gav ett outplånligt bevis på mänskliga värden i en barbarisk tid. Israel och världens judar skall aldrig glömma."

Räddningen av de danska judarna var de händelser som i oktober 1943 räddade nästan alla de judar som befann sig i Danmark under ockupationen, så att de kunde fly undan hotet av deportation till nazisternas koncentrationsläger och sätta sig i säkerhet i det neutrala Sverige. Av Danmarks **7 800 judar** (varav 1 500 var flyktingar från Tyskland och 1 300 var halvjudar) **lyckades 7 220, samt 686 icke-judiska makar till dem, fly över Öresund med hjälp av både svenskar och danskar** i en av de största enskilda aktionerna mot nazisternas judeutrotningar under andra världskriget. Som följd av den aktionen, samt danska regeringens efterföljande stora ansträngningar för att rädda de 464 judar som greps och skickades till Theresienstadt, överlevde praktiskt taget alla danska judar Förintelsen.

I oktober 1943 flydde nästan alla danska judar till Sverige. Hur var det möjligt? I alla andra av Tyskland ockuperade länder drabbades den judiska befolkningen hårt. I de flesta av dessa länder dödades hundratusentals judar, i Sovjetunionen och Polen miljoner.

Tusentals judar gömde sig dagarna efter den 1 oktober i och runt Köpenhamn där huvuddelen av judarna bodde. Det gällde att komma över till Sverige så fort som möjligt. Med järnvägsfärjorna kunde de inte åka. Färjorna var hårt bevakade. Alla privata båtar var förbjudna. Återstod fiskarnas båtar och lastfartyg.

I de juridiska processerna efter andra världskriget fick Danmark utstå mycket kritik för sina samarbetskompromisser. Omedelbart efter befrielsen arresterades 40 000 danskar som misstänkta landsförrädare. De flesta av dessa släpptes snart men tusentals danskar som arbetat åt tyskarna dömdes till böter eller fängelse. Man återinförde även dödsstraffet retroaktivt, och av 103 dödsdömda danskar avrättades 46 stycken för landsförräderi. Politiker i samlingsregeringen som samarbetat med tyskarna gick dock ostraffade från krigsåren och många kunde fortsätta sina politiska karriärer.

Frikorps Danmark var ett danskt krigsförband som upprättades 1941 för krigstjänst mot Sovjetunionen. Förbandet anslöts till Waffen-SS. Då Danmark anslutit sig till Anti-Kominternpakten förväntades landet ställa militära enheter till förfogande vid en konflikt med Sovjetunionen. Då den tyska regeringen riktade en sådan anhållan till Danmark 1941 beslöt man att organisera en frikår under danska officerare och dansk flagg istället för att använda reguljära danska förband.

Frikorps Danmark avreser till östfronten 1941.

Judar i Sverige

ETT "J" I ALLA TYSKA JUDARS PASS

1938

När den judiska flyktingströmmen ökade i slutet av 1930-talet, skärptes flyktingpolitiken i de flesta länder i Europa. Hårdare regler infördes för att stoppa de judiska flyktingarna redan vid gränserna. Det var emellertid ofta svårt för gränspolisen att veta vilka som var judar.

I början av hösten 1938 framförde Sverige och Schweiz, oberoende av varandra, önskemål om att de tyska judarna skulle få särskilda pass. Detta ledde till att den tyska regeringen införde de så kallade ”J-passen”.

Den 5 oktober 1938 blev alla judiska pass ogiltiga och skulle lämnas in till polisen inom två veckor. Judarna fick därefter ansöka om nya pass. Passen stämplades med ett rött ”J” på första sidan.

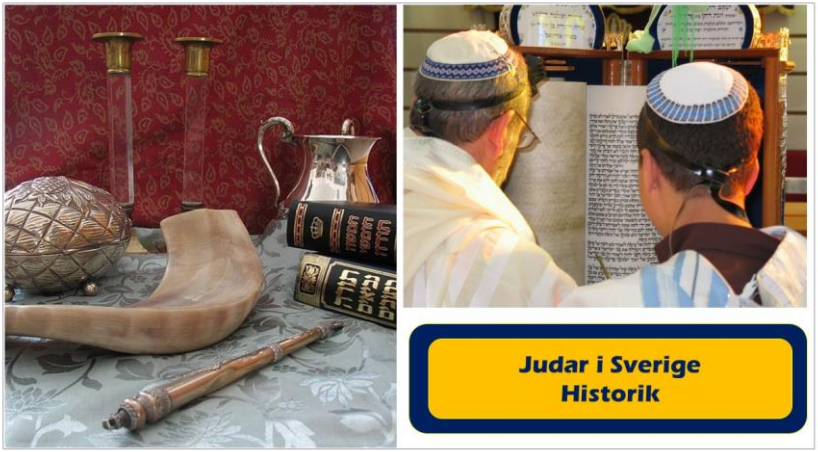

Ett J i alla tyska Judepass

Judar i Sverige har funnits åtminstone sedan 1500-talet. Det finns omkring 20 000 judar i Sverige, varav 30 % (6 000) är medlemmar i någon[förtydliga] församling vilket inte nödvändigtvis innebär att de är religiösa eller traditionella.

1774–1860: De första judiska församlingarna och "judereglementet"

1774 anlände köpmannen Aaron Isaac och han blev den första att få utöva judendom i Sverige. I slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet kom en våg av judar till landet. Det var inte ovanligt att judarna bytte ut sina namn till mer svenskliknande för att dölja sin bakgrund.[källa behövs] Under slutet av 1770-talet tilläts Sveriges första judiska församlingar att bildas i Stockholm och Marstrand. Innan dess hade det förekommit judedop, där judar genom att konvertera till kristendomen blivit fullvärdiga svenska medborgare. Först under Gustav III:s regering gjorde sig en större tolerans gällande. Han gav 1779 sin sanktion åt riksdagens förslag till "allmän religionsfrihet" och i det av Kommerskollegium 27 maj 1782 utfärdade "judereglementet"

"judereglementet", vilket i huvudsak blev gällande till 1838, medgavs judarna rätt att bosätta sig i Stockholm, Göteborg och Norrköping, att där uppföra synagogor och att sysselsätta sig med vissa särskilt uppräknade borgerliga yrken. Men de förbjöds deltaga i riksdagsmannaval samt ingå äktenskap med andra än sina trosförvanter.

Köpmannen Jacob Marcus var en av pionjärerna i Sveriges judiska befolkning som började öka omkring år 1800. Oljemålning av okänd mästare cirka 1792.

Exempel på Synagoga Helsingfors

Jacob Marcus avsevärda inverkan på Norrköpings historia och hans betydelse för invandring och förkovran har betonats i flera tryckta verk.

Detta och hans mer generella gärning för Sverige, som av Gustav III speciellt privilegierad handlande, och som östgötsk fastighetsägare framgår också av ett flertal encyklopediska artiklar om honom.

Ett antal kända svenskar härstammar från honom och hans hustru Fredrika Isaksdotter (Freideh Isaac), såsom historikern Hugo Valentin, tv-producenten Gunilla Marcus-Luboff, hovrättslagmannen Stig Marcus, förläggarfamiljen Bonnier, operasångerskan Isa Quensel, urmakarmästaren Stefan Anderson, fotografen Mattias Klum, skådespelerskan Lotta Ramel, popartisten Magnus Uggla, tv-journalisten Jens von Reis, advokaten Biörn Riese och regissören Annabelle Rice. Även den amerikanska författarinnan och ekologen Siri von Reis i New York och hennes dotter CBS-reportern Serena Altschul har Marcus till anfader. Två av Marcus döttrar gifte sig med bröderna Moses och Aron von Reis.

Uppförd 1903
Arkitekt John Smedberg

Synagogan i Malmö

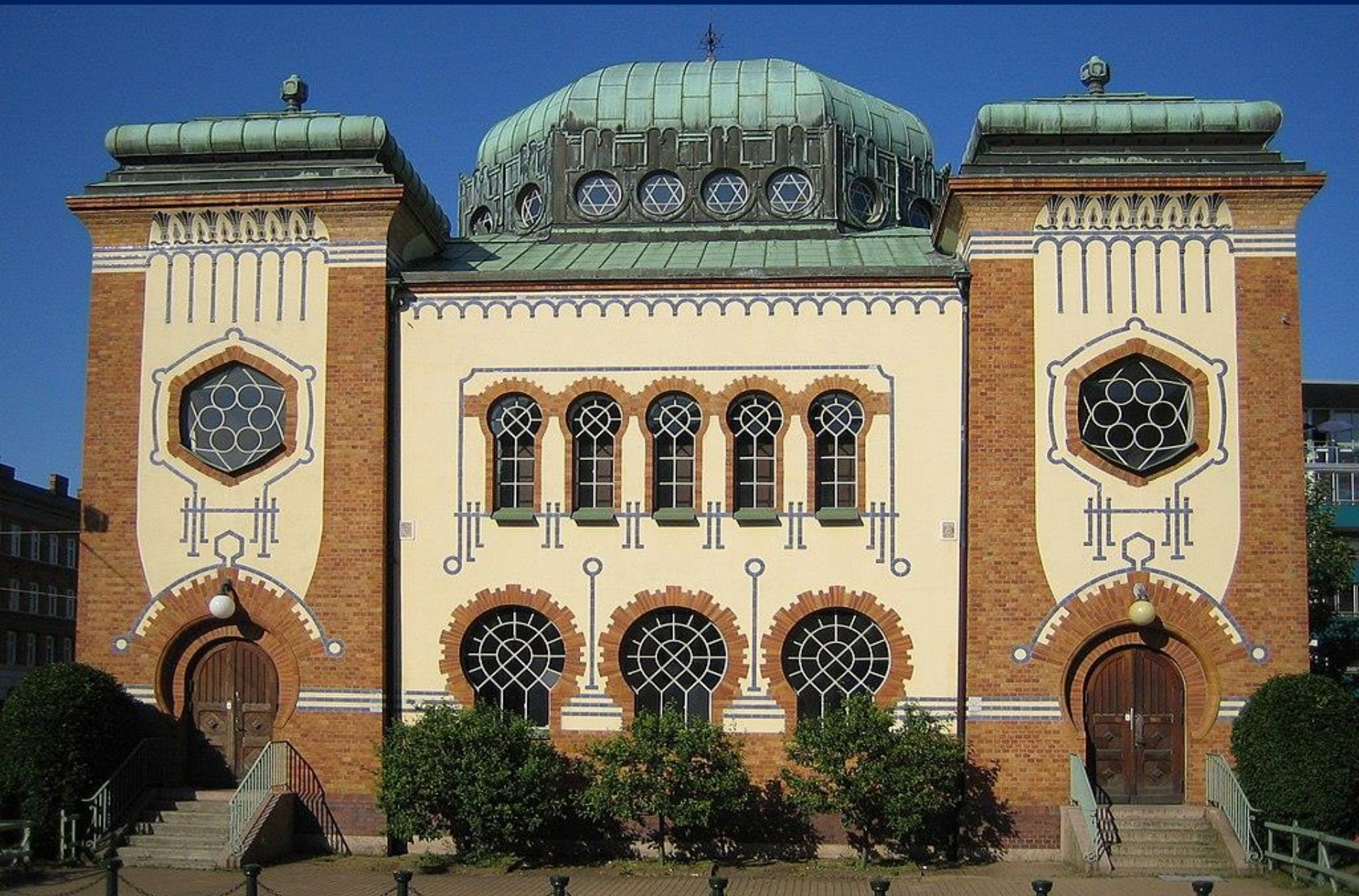

Synagogan vid Princes Road i Liverpool, England

Gjutjärnsbimah i Gamla synagogan i Kraków, Polen

Judar i Världen

Rank	Country	Core Jewish population (year 2918)
1	Israela	6,558,100
2	United States	5,700,000
3	France	453,000
4	Canada	390,500
5	United Kingdom	290,000
6	Argentina	180,300
7	Russia	172,000
8	Germany	116,000
9	Australia	113,400
10	Brazil	93,200
11	South Africa	69,000
12	Ukraine	50,000
13	Hungary	47,400
14	Mexico	40 000
15	Netherlands	29,800
16	Belgium	29,200
17	Italy	27,500
18	Switzerland	18,600
19	Chile	18,300
20	Uruguay	16,700
21	Turkey	15,000
22	Sweden	15,000
	Danmark	6 400
	Finland	1 300
	Norge	1 300

År 1939 nådde den judiska kärnbefolkningen sin historiska topp på 17 miljoner. På grund av Förintelsen reducerades antalet till 11 miljoner 1945. I början av 2019 uppskattades världens ”kärn” judiska befolkning, de som identifierar sig som judar framför allt, till 14,7 miljoner (eller 0,2% av 7,89 miljarder människor). Den "anslutna" judiska befolkningen, inklusive de som säger att de delvis är judiska eller som har judisk bakgrund från åtminstone en ensam judisk förälder, utöver den judiska kärnbefolkningen, var 17,9 miljoner. Den "utvidgade" judiska befolkningen, inklusive de som säger att de har judisk bakgrund men inte en judisk förälder, och alla icke-judiska hushållsmedlemmar som bor i hushåll med judar, förutom den judiska anslutna befolkningen, är 20,9 miljoner. Räkna alla "berättigade" till israeliskt medborgarskap enligt Israels återvändanderätt , förutom israeliska judar, uppgick till 23. 7 miljoner.

Judar i Danmark och dansk antisemitism

Det ganska ringa antalet judar i Danmark i kombination med deras mycket välvilliga inställning till integration i det danska samhället medförde att antisemitismen i det danska samhället låg på en mycket låg nivå. Kända judar, som fysikern Niels Bohr behandlades som om han alltid varit dansk. De danska judarna kände sig vid tidpunkten för räddningsaktionen i hög grad som danskar, och för vissa kom det närmast som en överraskning att de nu var hotade till livet, då de inte uppfattade sig som annorlunda än andra danskar. Myndigheterna slog ner hårt på antisemitismen i pressen, och övergreppen mot judar var få och pojkstrecksaktiga.

Sverige är ett av världens minst antisemitiska länder, och många av judarna i Sverige känner sig också hemma här. Men Malmö skiljer ut sig. Lars Dencik är professor i socialpsykologi vid Roskilde universitet och han har undersökt hur judarna i Sverige har det, jämfört med i andra europeiska länder.
– Malmö är väldigt, väldigt annorlunda. Mycket mer händer i Malmö av oro och attacker, än i Stockholm. Och de flesta judarna i Sverige bor i Stockholmstrakten, säger han. Undersökningar som jag har gjort visar att den judiska befolkningen i Sverige trivs med att vara i Sverige. De känner sig väl hemma i landet. Och faktiskt mer än judar i andra länder känner sig hemma i sina länder. Enligt en enkätundersökning från den internationella organisationen Anti-Defamation League, där 53 000 personer runtom i världen har frågats ut, är *Sverige ett av världens minst antisemitiska länder. Sverige hamnar på plats 100 av 102* länder. Bara i Laos och Filippinerna finns mindre antisemitiska fördomar. Man kan säga att svenska judar är mycket väl integrerade. Men judar i Sverige har också en rätt hög ängslan för att de kan bli utsatta för någonting. Till exempel att gå med judiska symboler är det inte många som gör.

Sverige är ett av Världens minst Antisemitiska länder

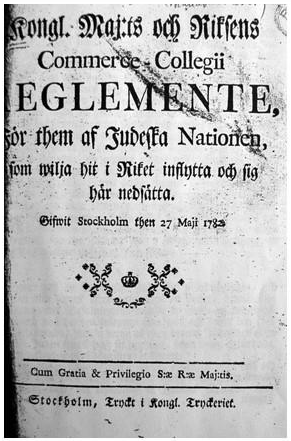
Kongl. Maj:ts och Rikens
Commerce-Collegii
REGLEMENTE,
för them af Judeska Nationen,
som vilja hit i Riket inflytta och sig
här nedsätta.
Gifwit Stockholm then 27 Maji 1782
Cum Gratia & Privilegio Sæ Ræ Majtis,
Stockholm, Tryckt i Kongl. Tryckeriet.

Judereglementet, Reglemente för dem av judiska nationen, som vilja hit i riket inflytta och sig här nedsätta, var bestämmelser som reglerade judisk invandring och bosättning i Sverige. Regelverket utfärdades den 27 maj 1782 av Kommerskollegium på uppdrag av riksdagen och Kgl. Maj:t. Reglementet tillkom som en följd av att kung Gustav III på 1770-talet tillät judar att komma till Sverige och få medborgerliga rättigheter utan att konvertera.

Judereglementet

1782

Reglemente för dem av judiska nationen, som vilja hit i riket inflytta och sig här nedsätta

Enligt detta judereglemente tilläts inga judar i den del av Sverige, som avträddes till Ryssland vid freden i Fredrikshamn 1809. Eftersom svensk lag (och därigenom judereglementet) fortsatte att gälla i Finland under den ryska tiden, har Finlands judar en helt annan bakgrund än de svenska, men kom av historiska skäl ändå att bli till modersmålet svenskspråkiga, trots att de invandrade som jiddischtalande ryska kantonister med början på 1830-talet.

Innanför järngallret i dörren till lilla Fredriksborgs fästning på ön Marstrand fanns Sveriges första synagoga.

Innanför järngallret i dörren till lilla Fredriksborgs fästning på ön Marstrand fanns Sveriges första synagoga.
11 år senare, 1849, fick de rätt att vittna i svenska domstolar. Fem år senare, 1854, gavs de rätt att bosätta sig i rikets alla städer.

1870

Judar förföljdes i Sverige 1838

Stockholm 80 000 inv.
900 judar i Sverige.
Fyra städer med judar
Stockholm,Göteborg,
Norrköping,Karlskrona

30 JUNI 1838

Likställdhet mellan Judar och övriga svenska medborgare blir lag. Ger vrede hos allmänheten

Stockholm 80 000 inv.
900 judar i Sverige.
Fyra städer med judar
Stockholm,Göteborg,
Norrköping,Karlskrona

100 år före Nazisterna år 1838 i Stockholm förföljelser av Judar

Författare och skribent
Per T. Olsson, skriver om händelsen som riktat mot Judar, medan Wikipedia nästan helt bortser från detta. Olsson kom ut med en bok om Bonnier familjens historia

Crusenstolpska kravallerna

Crusenstolpska kravallerna, också kända som Crusenstolpes kravaller eller rabulistkravallerna, var en serie upplopp som ägde rum i Stockholm sommaren 1838. Oroligheterna var ett resultat av Svea hovrätts beslut att döma publicisten Magnus Jacob Crusenstolpe till tre års fästning för majestätsbrott, efter att han framfört kritik mot en militär utnämning som kung Karl XIV Johan gjort tidigare under året. Militären upplöste de allvarligaste kravallerna den 19 juli till priset av två dödsoffer och en handfull skadade demonstranter.

Crusenstolpes tilltag innebar emellertid att han stötte sig med sina liberala kollegor, däribland Lars Johan Hierta som hånfullt kallade hans tidning för "Fanderseländet".

Magnus Jacob Crusenstolpe, cirka 1838. Samtida Litografi.

Under tiden växte dock frustrationen i Stockholm, där man redan hade skäl att hysa missnöje mot regeringens politik. 1838 hade varit ett nödår i stora delar av riket. Misslyckade skördar fick spannmålspriserna att skjuta i höjden på landsbygden, vilket i sin tur ledde till hungersnöd bland de fattigaste delarna av befolkningen. Tusentals tiggare sökte sig till huvudstaden där antalet hemlösa på kort tid femdubblades. Med arresteringen av den populäre Crusenstolpe var därför måttet rågat för många. De olika missnöjda grupperna fick nu en gemensam symbol att samlas kring.

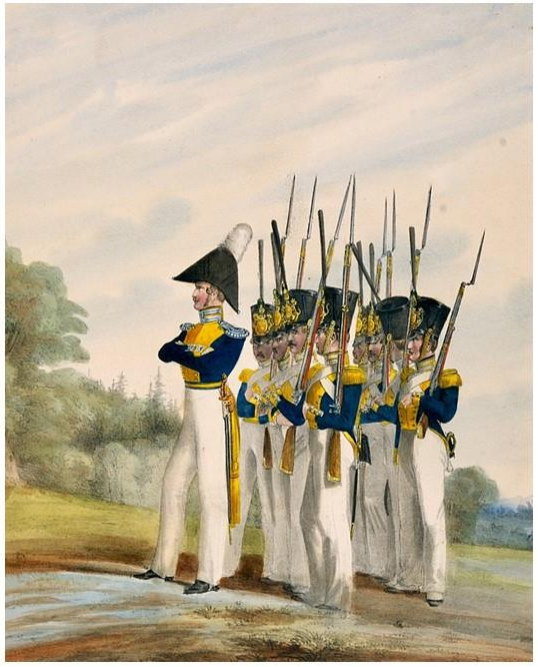

Över tusen svenskar i Stockholm Förstörde judisk egendom 1838

Strax efter det att domen mot Crusenstolpe offentliggjordes följande dag, utbröt de första kravallerna när en folkmassa under natten till 21 juni samlades utanför den impopuläre justitiekanslern Claes Ulrik Nermans bostad vid Ålandsgränd (nuvarande Mäster Samuelsgatan) på Norrmalm. Snart hade folkhopen vuxit till över tusen personer, som omedelbart började kasta sten mot byggnaden så att alla fönsterrutor krossades. Genom ett snabbt ingripande från överståthållaren i Stockholm Jakob Wilhelm Sprengtporten, kunde allvarligare våldsamheter visserligen undvikas men stämningen i huvudstaden förblev ändå spänd.

Flera indelta infanteriregementen ryckte också in från landsbygden och patrullerade längs gränderna i gamla stan, samtidigt som en division kanonjollar fick order att lägga ut från Skeppsholmen.

Jakob Wilhelm Sprengtporten, född den 9 oktober 1794 på Sparreholms slott, död där den 29 september 1875, var en svensk friherre, en av rikets herrar, ämbetsman och militär.

Så fort Sandels trupp var borta riktade pöbeln åter sin uppmärksamhet mot stadshuset. En sjöman vid namn Lars Olsson försökte ta sig in byggnaden via ett av fönstren, men sköts i ansiktet av en gardist och flydde blödande från platsen. Efter en tids oorganiserat skjutande anlände slutligen en patrull på 100 man från slottet, som effektivt rensade Götgatsbacken på folk. Massan drevs sedan nedför Peter Myndes backe och slutligen upp mot Maria Magdalena kyrkas kyrkogård. Hela tiden avfyrade soldaterna sina musköter rotevis mot folkmassan och träffade flera personer bakifrån. Strax efteråt upplöstes kravallerna.

När oroligheterna ebbat ut hade två demonstranter dödats och ytterligare fem sårats allvarligt. Förutom drängen Eklund dödades en 19-årig boktryckarlärling vid namn Gustaf Elis Norman, som sårats så allvarligt under kravallerna vid Maria kyrka att han avled senare under kvällen. Ett tiotal demonstranter skadades lätt och flera polismän och soldater fick sändas till sjukhus för vård. De materiella skadorna uppgick bland annat till över tvåhundra sönderslagna fönsterrutor enbart på stadshuset och flera kulhål i Maria kyrkas altartavla.

Massan drevs sedan nedför Peter Myndes backe och slutligen upp mot Maria Magdalena kyrkas kyrkogård. Hela tiden avfyrade soldaterna sina musköter rotevis mot folkmassan och träffade flera personer bakifrån.

"Slaget på Södermalmstorg"

RABBLISTERNAS ANFALL PÅ STADSHUSET

Sent på kvällen fredagen den 19 juli samlades ännu en stor folkmassa, denna gång i gränderna kring stadshuset. Tidigare under dagen hade ett rykte florerat om att Crusenstolpe skulle föras ut från Stockholm till Vaxholms fästning. Vid niotiden hade närmare 2 000 stockholmare anlänt och de 32 livgardister som var satta att bevaka fången började ana oråd. Under timmarna innan hade brännvinsåtgången varit synnerligen stor på stadens krogar, vilket gjorde stämningen än mer upphetsad. Befälhavaren för gardessoldaterna vid stadshuset, den 28-årige löjtnanten Samuel August Sandels, skickade flera depescher till slottet med begäran om förstärkning, men hann inte få något svar innan stenkastningen började.

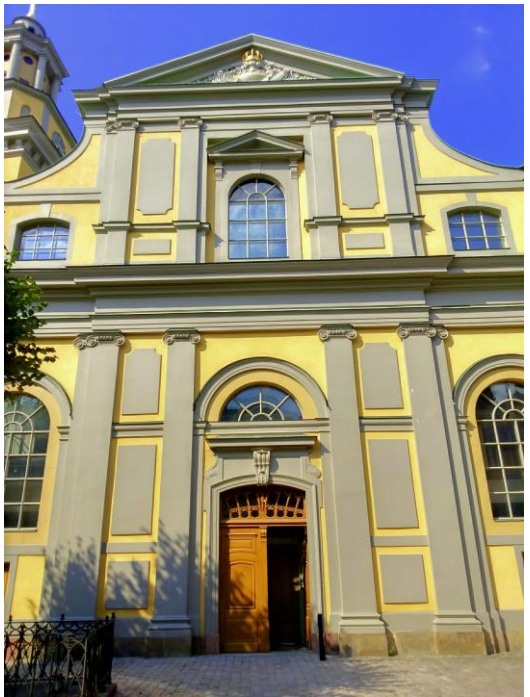

1860-talet: stärkta rättigheter

Under 1800-talet infördes ett antal reformer. År 1860 fick de judar som var svenska medborgare rätt att bosätta sig var som helst inom Sverige och där äga fast egendom. Förut hade denna rätt endast gällt de inom landet födda judarna. Den stora reformen ifråga om kommunalförvaltningen genomfördes 1862. Judar som var svenska medborgare fick då rösträtt och valbarhet till rikets alla kommunala församlingar, förutom kyrkliga sådana. År 1863 tilläts judar ingå äktenskap med icke-judar. Det året tillerkändes även främmande trosbekännare rätt att antagas i statens tjänst inom vissa lärda och konstnärliga områden. Samma år fick de även rätt att äga fastigheter inom hela riket, och att vara lärare i svenska statliga skolor. Deras rättigheter utvidgades 1865 till att de även fick välja riksdagsmän, men själva var de icke valbara. Judarnas fullständiga emancipation genomdrevs inom riksdagen 16 februari 1870 med stor röstövervikt.

1900-talet - idag

Genom 1951 års religionsfrihetslag gavs svenska medborgare rätten att fritt gå ur Svenska kyrkan genom ett enkelt muntligt meddelande. Denna lag innebar även att det blev frivilligt för judar i Sverige att vara medlem i en judisk församling.
Genom religionsfrihetslagen blev det även möjligt för en jude att bli statsråd. Denna nya rättighet hugfästes ytterligare, genom en grundlagsförändring av Regeringsformen, som trädde i grundlaga kraft den 1 januari 1953. Vissa grupper har bemött judar med antisemitism, framför allt nazister i Sverige under 1930-talet. Under andra världskriget kom många judiska flyktingar (Danska flykten och Vita Bussarna) till det från kriget skonade Sverige. Antisemitism i Sverige har ökat på senare år. Religionsförföljelse i form av ett antal antisemitiska angrepp har skett mot synagogor i Sverige, särskilt i Malmö synagoga, till följd av missnöjet över Israel–Palestina-konflikten framför allt bland muslimska grupper, och många judar har flyttat från Malmö.

3 maj – Karl XV kröns i Stockholm med sin hustru Lovisa av Nederländerna.